

Dr. Főgel-Veres Anett

Bárdos Lajos szerepe az Éneklő Ifjúság mozgalomban

Ezen írás célja nem Bárdos Lajos (1899–1986) életének bemutatása, hiszen a munkásságáról szóló írások már több ízben születtek – ezek között is kiemelt fontosságú Ittzés Mihálynak a *Magyar Zeneszerzők* sorozatban megjelent Bárdos Lajos életét és művészetét összefoglaló kismonográfiája.¹ Céлом inkább a mozgalommal kapcsolatos tevékenységeinek bemutatása, ezen belül a karvezetői szerepköre, illetve a vokális művek komponálásához való hozzáállásának feltárása.

Úgy vélem, ha Bárdos Lajos neve felmerül, Kodály Zoltáné is rövid időn belül feltűnik mellette. Mégis, számos területre kiterjedő tevékenységi körének köszönhetően – bár sok mindent Kodály tanítványként kifejezetten rá bízott feladatként vállalt és teljesített –, érdemes a személyére mint önálló és szuverén egyéniségre tekinteni: nem vitatható, hogy ő maga egy rendkívüli jelenség volt. Szokolay Sándor – Bárdos egykori tanítványaként – *Kodály Zoltán szerepe Bárdos Lajos életművében* című rövid tanulmányában is végsősoron *egyedül* igyekezett vizsgálni Bárdos személyét:

Kimondhatjuk-e, hogy Bárdos Lajos életműve elválaszthatatlan Kodály Zoltánétól? Kodály is, mint a legtöbb óriás: *egyedül* alkotta meg zeneszerzői életművét. Ám hatalmas nemzetnevelő programjához mérhetetlen érzékkel és figyelemmel választotta ki a megvalósításhoz szükséges elengedhetetlenebb munkatársait! [...] A „kiválasztott” és „önkéntes” tanítványok sorában Bárdos Lajos hűsége, szolgálatvállalása hatalmas példa, de nem érte be a roppant megbízatások teljesítésével csupán. [...] Belső hittel, szinte észrevétlenül vált a zene *”hiányának”* pótlójává, a „hézagok” kitöltőjévé, iskolamesterré, *iskolateremtővé* úgy, hogy *a legelmaradottabb, legegyszerűbb embereket is kézen fogta*. [...] Bárdos Lajos is kimeríthetetlen energiával vállalta az új magyar zenekultúra útjának munkáit és kikövezését, de közben nem adta fel önmagát, sőt maradék energiája szinte népmesei fokon megsokszorozódott.²

Bárdos volt az egyik leghűségesebb Kodály-tanítvány: életének minden szakmai területén érezhető a Kodályi alapelvek követésére és terjesztésére való törekvése. Mégis, a rá bízott

¹ Ittzés Mihály: *Bárdos Lajos*. [=Berlász Melinda (szerk.): *Magyar zeneszerzők* 36.] (Budapest: Mágus Kiadó, 2009.)

² Szokolay Sándor: „Kodály Zoltán szerepe Bárdos Lajos életművében. Bárdos évforduló után 4 Kodály jubileum előtt.” *A Magyar Kodály Társaság hírei* 13/2–14/1 (1991/2–1992/1): 7–8.

feladatok teljesítése mellett célja maradt az önmegvalósítás is, karnagyai és zeneszerzői tevékenységei példaértékűek voltak mind minőségüket, mind mennyiségüket tekintve.

1930-ban fiatal, kezdő pedagógusként és karvezetőként kezdte el a Magyar Kórus Kiadóvállalat működtetését Ádám Jenővel, Kertész Gyulával és Kerényi Györggyel. Az ezzel járó feladatok húsz éven át végig kísérték a mindennapjait. Arra vonatkozóan, mit jelentett számára a kiadó egyik vezetőjeként munkálkodni, Mátyás Jánossal folytatott interjúból olvashatunk gondolatokat. Bárdos válasza igen komplex módon szemlélteti, mennyire fontos volt számára az ügy:

Egyrészt azt a lehetőséget, hogy a kompozíciókat hetek alatt ki lehetett adni, s ezt – különösen eleinte – a nagy, hivatalos kiadónál alig lehetett volna elérni. Másrészt viszont azt jelentette, hogy rengeteg időt kötött le a szerkesztés, a művek kiválogatása, utazgatás és tanítás, a tanfolyamok, alkalmi előadások és vezénylések, az ország minden részében. De ha az embernek valami a szívügye, nem fárad el benne. Mi is hobby-szerűen csináltuk, hogy lassan-lassan kiszorítsuk az avult, értéktelen irodalmat valami jobbal: a régi nagy mestereknek és a mai magyaroknak hangjával.³

Kórusművei között minden korosztály és minden énekkar-típus találhat a maga számára megfelelő kompozíciót. Népszerűsége nem kizárólag alkotói tevékenységének köszönhető, hanem annak is, hogy művei pedagógiai szerzeményeknek is tekinthetők.⁴ A *Kicsinyek kórusa* sorozat például „észrevétlenül” tanítja meg a gyerekeket az együtthangzás, a többszólamú éneklés alapvetéseire. A mozgalom tehát egyfelől a számos kórusmű megírására sarkallta a szerzőt, másfelől pedig arra, hogy nem kizárólag Budapesten, hanem vidéken is segítsen a karvezetőknek: személyes jelenlétével, előadások megtartásával, a hangversenyeket záró összkarok elvezénylésével, tehát teljes lényével *jelen volt* az egész ország területén. Bárdos úgy fogalmazott: „Bölcsebben csinálták azok a kartársaim, akik nem vállaltak tanítást, lapszerkesztést, országjárást és más egyebeket, hanem otthon ülve bőségesen alkothatták nagyobb szabású műveiket.”⁵ Mivel kevesen voltak az újítások kidolgozásához, vállalta a feladatokat:

³ Mátyás János: „*Hány színe van az életnek?*” *Beszélgetések Bárdos Lajossal. Dokumentumok.* (Budapest: Ikon Kiadó, 1996.) 23.

⁴ Szokolay, i.m., 8.

⁵ Mátyás, i.m., 51.

Vasárnap Sátoraljaújhelyen dirigálni, hétfőn idehaza Stravinskyt betanítani, kedden gyűlésre menni, nap nap után tanítani, éjjel komponálni, közben lapot szerkeszteni... Azért ez a sokféleség nemcsak negatív értelemben hatott vissza a zeneszerzői munkára. Hasznos volt állandó kapcsolatban lenni az ország énekkari életével. Van frissítő hatása is a többféle munkának: az ember nem fárad bele az egyféleségbe.⁶

Az, hogy másrésről viszont negatívan hatott zeneszerzői tevékenységére a sokféle ágazó munkaköre, nem érezhető a folyóiratokban megjelent vokális kompozícióinak mennyiségén és, úgy vélem, minőségén sem (táblázat). Összesen nyolcvanhat kórusdarabját számoltam össze a három folyóiratban, amelyek között az egészen egyszerű *Kicsinyek kórusa* sorozat darabjai, illetve összetettebb egyzeneműkari és vegyeskari művek egyaránt szerepelnek:

<i>Folyóirat, Évszám/ Évfolyam/ Szám</i>	<i>Mű címe</i>	<i>Megjegyzés</i>
Magyar Kórus 1931/1/1	Ó szentséges	egyzeműkar+orgona
Magyar Kórus 1931/1/3	Szent Erzsébet	vegyeskar
Magyar Kórus 1931/1/4	Szent Karácsony éjjel	egyzeműkar+orgona
Magyar Kórus 1932/2/5	Ingrediente Domino	vegyeskar
Magyar Kórus 1932/2/6	Zeng a harang	egyzeműkar
Magyar Kórus 1932/2/8	Ó dicsőséges Asszonyosság(?); Ó ékes szép virág	vegyeskar vegyeskar
Magyar Kórus 1933/3/10	Confirma hoc	egyzeműkar
Magyar Kórus 1933/3/11	Zengj szívem dalt, Üdvözlégy Mária; Ave Maria; Mária Szűzanya; Ó ékes szép virág; Pázmány Péter himnusza	egyzeműkarok
Magyar Kórus 1933/3/12	Kirie, elejsson!	egyzeműkar
Magyar Kórus 1934/4/13	Üdvözlégy Felség; Ó én édes Jézusom	egyzeműkar négy hangra
Magyar Kórus 1934/4/15	Missa II. Op. 17. Isten, hazánkért térdelünk elődbe...	egyzeműkar+orgona szöveg: Mente Mihály; dallam: 1695
Magyar Kórus 1935/5/19	Szentségi Jézus; Édes Jézus, öntsd szívembe; Jertek, Jézus hívei; Meváltónknak őre (kisdi dallam, Kapuvári Elemér szöveg)	egyzeműkarok+org.
Magyar Kórus 1936/6/22	Ékes nap	háromsz. kánon

⁶ I.h.

Magyar Kórus 1936/6/24	Miseének (Az angyal énekel); Adorna thalamum; Jertek frissen, pásztorok	egyneműkar vegyeskar, antifóna + magyar szöveggel GYERMEKKARRA
Magyar Kórus 1937/7/25	Sír a szent szűz (Volly gyűjtés); Én nemzetem; Gyászba borult... A keresztfához megyek (Bozóky – Tárkányi)	egyneműkarok vegyeskar
Magyar Kórus 1937/7/27	Áldott Szent István (Cantus Catholici, Kisdi)	vegyeskar/egyneműkar
Magyar Kórus 1938/8/29	Krisztus virágunk (C.C. húsvét) Örvendetes napunk (Bozóky énekeskönyv) Bárdos Lajos: Ó Jézus, Jézus Szent Imre herceg (Lyra coelestis) Szent István dicsérete (Öt mű) Harmat-Sík: Szent vagy Uram-ból) Országunk istápjá (Négy mű)	vegyeskar vegyeskar vegyeskar egyneműkar egyneműkar egyneműkar
Magyar Kórus 1939/32	P. Szedő Dénes OFM: Isten szerelme – Bárdos és Kerényi karénekeivel	egyneműkari bicíniumok
Magyar Kórus 1939/33	Zsoltár-kánon (három-hat szólamra)	egyneműkari kánonok
Magyar Kórus 1940/10/39	Megváltónk szülője (Bozóki; Szent vagy Uram!); Ó dicsóult szép kincs	ksz. egyneműkar egyneműkar
Magyar Kórus 1941/11/43	Betlehem, Betlehem! Aranyszárnyú angyal	egyneműkarok
Magyar Kórus 1942/12/45	Istené az áldás	kánon egynemű vagy vegyeskari befejezéssel+org, trom. ütő.
Magyar Kórus 1942/12/47	Jertek frissen, pásztorok	gyermekkarra (szerepelt már)
Magyar Kórus 1943/13/50	Szent Karácsony éjjel; Ó szentséges...	egyneműkar+org.
Magyar Kórus 1944/14/57	Megfeszített Jézus	férfi női vagy gyermekkarra
Magyar Kórus 1945/15/61	Hozsannaszó	férfikar
Magyar Kórus 1946/16/63	Missa tertia	vegyeskar+org.

Magyar Kórus 1947/17/67	Szent Cecília	egysz.+ harm. v. prg. manualiter
Magyar Kórus 1947/17/39	Amíg élek, remélek	egyneműkar
Magyar Kórus 1948/18/72	Boldogasszony	egyneműkar+egysz. férfikar, org. előjáték ad libitum
Magyar Kórus 1949/19/76	Úr Jézus; Szíved frigyszekrény	egysz.+org. v. harm. egyneműkar+org., harm., vagy zong.
Énekszó 1933/1/1	Horthy Miklós; Tücsöklakodalom (B.B. gyűjtés) (népdal)	ksz. egyneműkarok
Énekszó 1934/1/3	Előttem van Észak... ; Január, február...	kánonok
Énekszó 1934/1/4	Kossuth toborzója (Kecskemét is kiállítja...)	egyneműkar
Énekszó 1934/1/5	Tündérmóta	egyneműkar
Énekszó 1935/2/4-5	Ember küzdj! (Madách)	hsz. kánon
Énekszó 1936/3/6	Liszt Ferenc	egyneműkar
Énekszó 1937/5/2	Spártai gyermek	egyneműkar+zong.
Énekszó 1938/5/5	Kender-nóta (Népi játék)	ksz. egyneműkar
Énekszó 1938/6/2	<i>Kicsinyek kórusa</i> A szántói híres utca Ugyan, édes komámasszony Haj ide Bella Megjött már a fecskemadár (cserkészdal) Mit visztek Menyasszony, vőlegény Az árgyélus kismadár Csütörtökön virradóra Kiskacsa fürdik Elment a lúd Nem láttam én molnárcsókot Nád a házam teteje Jázminbokor kihajlik az uccára Emlékezzünk Szent Balázusra Ettem szőlőt most érik Elszaladt a kemence Egy boszorka van (tót dudások)	ksz. egyneműkarok
Énekszó 1939/6/4	Zsoltár-kánon	egyneműkar
Énekszó 1940/7/4	Tél-kánon	kánon
Énekszó 1942/10/1	Jókedvű dallamok	férfikar

Énekszó 1947/12/80-81	Kírie elejsson!	ksz. egyneműkar
Éneklő Ifjúság 1942/1/7	A szántói híres utca	ksz. egyneműkar
Éneklő Ifjúság 1942/1/9	Hej, Dunáról fúj a szél. (kétszólamú, részlet)	ksz. részlet
Éneklő Ifjúság 1942/2/3	Haj ide, Bella!	kicsinyek kórusa

Bárdos Lajos megjelent művei a Magyar Kórus Kiadó vállalat folyóirataiban.

Bárdos vokális műveinek nagy többségéről – mind az egyházi, mind a világi művek tekintetében – megállapítható, hogy alapvetően használati céllal komponálta őket a szerző.⁷ Jól énekelhető, a szólamok dallamanyagát tekintve többnyire nem komplikált műveket írt. Világi kórusainak alapjai a népdalok voltak: népdalkórusokat vetett papírra, pedagógiai célzatú műveiben is népdalokat használt fel. 1933-ban a Magyar Kórus kiadó gondozásában jelent meg népdalfeldolgozásokat összegyűjtő sorozata, a *Népdalkórusok*, amely negyven magyar népdalt tartalmaz vegyeskari feldolgozásban.⁸ Az *Énekszó*ban olvasható, kötetet bemutató írás egyben szép példa arra is, hogy mennyire a gyakorlati használatra hívja fel a figyelmet: a cikk összefoglalja a kötet zeneszerzőit, röviden bemutatja a gyűjteményben szereplő műveik alapvetéseit, majd szinte buzdítja az olvasó karvezetőket a használatára, hiszen úgy fogalmaz:

Ezekkel a kórusokkal el lehetne kezdeni egy vegyeskar tanítását; oly könnyűek e szólamok, oly magukból kifejlődők az újhangzású akkordok s eleven ritmikájuk oly könnyen perdülő. E kis dalformákból szinte sugárzik az élet és az éneklés boldogsága.⁹

Kerényi György egy új műfajt is Bárdos nevéhez társít a cikkben, amely nem más mint a *népdalkánon*,¹⁰ továbbá rávilágít Bárdos zeneszerzői sokszínűségére:

Bárdosnak meglepő megjelenítő ereje van, gyakran találunk nála drámai csúcspontokat, izgalmas megszakításokat s közvetlen ezek mellett lehetséges árnyalatokat (Látod-e babám). Ő honosítja meg nálunk a népdalkánont, ami által kórustechnikája az életteljes mozgalmasságnak eddig nem is sejtett fokát éri el. Bárdos költője az énekkarnak, sokoldalú, nagy fantáziájú, egészséges, jókedvű, de mélyen érző s gondolkozó mester.¹¹

⁷ Ittész, i.m., 9–10.

⁸ Kerényi György: „Bárdos Lajos új kórusgyűjteménye.” *Énekszó* 1/1 (1933. október): 13.

⁹ I.h.

¹⁰ I.h.

¹¹ I.h.

Bárdos tehát a vokális művek komponálásába fektette elsősorban zeneszerzői energiáit, hiszen ezt látta fejlődésben lévő, „fejlesztendő” területnek az 1920-as és 1930-as években működő kórusok repertoárjai alapján.¹² Bárdos visszaemlékezései szerint szükség volt a lehetőleg könnyen megoldható darabokra, amelyek mégis valami újat hordoztak magukban.¹³ Mivel az akkoriban működő kórusok nem feltétlenül voltak képesek „rögtön” elsajátítani például egy olyan nehézségű vegyeskari darabot, mint Kodály *Este* című kórusa, szükségét érezte olyan művek komponálásának, amelyek segítségével áthidalhatták a szakadékot az addig énekelt, már repertoárjukon szereplő művek és az új, összetettebb kompozíciók között:

Így korai kis kórusaimban céltudatosan alakítottam ki bizonyos etűdszerűséget. Olyan darabokat, amelyek révén az énekesek megszokják, hogy nem csak dūr és moll van a világon. Nemcsak elcsépett domináns–tonika fordulatok, nem csak homofón, majdnem-csak-tercelés.¹⁴

Bárdos az *énekest* tartotta tehát szem előtt: igyekezett olyan műveket közreadni, amelyeket jól esik énekelni.¹⁵ Sohasem a zongora mellett komponált, helyette inkább dúdolgatott, szólamokat énekelt, s közben „fül előtt” tartotta az együtthangzást.¹⁶ Természetesen fontos figyelembe venni azt is, hogy Bárdos mindvégig énekkarokat vezetett – 1925-től a Cecília Kórus, Palestrina Kórus, később az kettőből egybeolvadt Budapesti Kórus karnagya, 1942 és 1962 között pedig a Mátyás templom karnagya volt¹⁷ –, folyamatos karnagyi tevékenysége nyomán elsőkézből tapasztalta meg, mi a „kórusszerű”. Bárdos vezényletéről sajnos semmilyen felvétel nem maradt fenn, de a róla olvasottak alapján rendkívül szuggesztív, magával ragadó karnagyi tehetség lehetett. Szokolay így írt Bárdosról, a karnagyról:

Kodály Magyarországa Bárdos Lajosban egy legendás hírű előadóművészt, zenét felragyogtató karnagyot is nyert! Ennek ritkán lehettem már személyes tanúja. Az intuitív és intellektuális eszközök hatványozója volt mindenben. A művek magasfokú megszólaltatása tesz legtöbbet a műért, s ez is fegyvertárának, titkainak kincse volt.¹⁸

¹² Mátyás, i.m., 51.

¹³ I.h.

¹⁴ Mátyás, i.m., 52.

¹⁵ I.h.

¹⁶ I.h.

¹⁷ Dalos Anna: „A nyúl éneke avagy Bárdos Lajos és a politikai katolicizmus Magyarországon.” *Magyar Egyházzene* 25/2 (2021–2022): 191–212.

¹⁸ Szokolay, i.m., 10.

Bárdos arra a kérdésre, mit jelentett számára a karnagi tevékenység, így nyilatkozott:

Sokat. Többször kérdezték, hogy különböző foglalkozásaimból melyiket hogyan műveltem. Ha magamba nézek, azt mondom, hogy a vezényletbe adtam a legtöbbet igazi énemből. Tragédiája ennek a munkának, hogy elroppen. Abban a pillanatban, azokban a percekben ott *él* valami, az énekkarról mint parabolatükörből sugárzik a közönségre – és három perc múlva vége... Úgy érzem, ott *éltem* a zenét.¹⁹

Bárdos vezényletéről az *Énekszó* folyóirat egy 1939-es számában találtam többek között cikket, amelyben a *Zsoltár-kánon* című művének bemutatója kapcsán írtak a zeneszerző-karnagyról:

Az igazi sokasága azonban akkor szállta meg a dobogót, mikor az összes énekkarok bevonultak a közös énekhez. Előbb felvidéki népdalokat énekeltek, majd Bárdos új Zsoltár-kánonját. Az énekkarok igazi helye ennél a hatalmas kánonnál az erkélyeken lett volna, hogy a négy világtáj zenghetne volna a Teremtés Művészenek dicséretét. Vizek örvénye, sárkányok, csúszó-mászók hömpölygése kavargott a kánon forgatagában s végül kizengett az alleluja fényes hangzatában. A vezénylő szerzőt énekkar és közönség hosszan, addig ünnepelte, míg csak meg nem ismételték a darabot.²⁰

Bárdos személye egy külön disszertációt érdemelne, hosszan lehetne még vizsgálni a művészetét, hiszen rendkívül szerteágazó volt a munkássága: ha csak végig nézzük életművét, hamar kirajzolódik, hogy elképesztő teherbírással rendelkező ember volt. Az Éneklő Ifjúság mozgalom nagyrészt az ő személye miatt indult és vált akkora jelentőségű törekvéssé, amelynek a történelmi események sem szabhattak gátat.

¹⁹ Mátyás, i.m., 49.

²⁰ N.N.: „Ifjúság a gyermekekért-hangverseny.” *Énekszó* 6/4 (1939. február–március) 613.